

ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ МЕДСЕСТРИ В МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ

О. С. Довгополий, О. А. Прокопович, Д. М. Прокопович

*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

Вступ. Психосоціальна реабілітація є важливим елементом відновлення військовослужбовців і постраждалих унаслідок бойових дій, адаптації і повернення до звичайного життя ветеранів та громадян. Надання психологічної та соціальної допомоги в Україні регулюється на державному рівні, проте не задовольняє зростаючих потреб за умов війни, що триває. Тому важливим завданням є залучення медсестер/медбрата до мультидисциплінарних команд та розширення їх повноважень для покращення якості реабілітаційного процесу.

Мета роботи – проаналізувати літературу щодо функцій медсестри/медбрата у складі мультидисциплінарної команди реабілітації учасників бойових дій у країнах Європи та США, визначити роль медсестри/медбрата у проведенні психосоціальної реабілітації військовослужбовців на стаціонарному етапі.

Основна частина. У дослідженні взяли участь 45 військовослужбовців чоловічої статі віком від 18 до 53 років (середній вік становив $(32,5 \pm 0,3)$ року), які перебували на відновному лікуванні з приводу поранень різного ступеня тяжкості на базі КНП Кам'янської міської ради «Міська лікарня швидкої медичної допомоги» і склали 1-шу групу. Проведено онлайн-опитування респондентів 1-ї досліджуваної групи на платформі Google Forms із використанням анкети, яку ми спеціально розробили (містить 12 запитань, за якими оцінювали якість надання медичних і реабілітаційних послуг у лікувальному закладі, ставлення персоналу відділень до пацієнтів, роль медсестри в покращенні стану їх здоров'я). До 2-ї досліджуваної групи ввійшли 15 медсестер жіночої статі віком від 18 до 56 років, які в цьому закладі на стаціонарному етапі беруть участь у лікуванні й реабілітації військовослужбовців. Проведено онлайн-опитування респондентів 2-ї досліджуваної групи на платформі Google Forms за допомогою спеціально розробленої анкети (містить 6 запитань, за якими з'ясовували функції медсестри в реабілітаційному процесі, основні труднощі при роботі з військовослужбовцями і постраждалими під час війни, потреби розширення повноважень та підвищення кваліфікації у складі мультидисциплінарної команди реабілітації на стаціонарному етапі). Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» передбачає безпосередню участь медсестер/медбрата у роботі реабілітаційних команд та надання допомоги відповідно до індивідуального реабілітаційного плану. Проте молодший медичний персонал соматичних відділень не має спеціалізованої освіти щодо надання реабілітаційних послуг та стикається з труднощами при роботі з військовослужбовцями і постраждалими під час війни.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про вагомий роль медсестри як самостійного члена мультидисциплінарної команди в реабілітації військовослужбовців і постраждалих від бойових дій на стаціонарному етапі. Вивчено проблемні питання і розроблено практичні рекомендації для покращення якості надання медичних та реабілітаційних послуг на стаціонарному етапі реабілітації.

Ключові слова: психосоціальна реабілітація; медсестра; військовослужбовці; індивідуальна реабілітаційна програма; мультидисциплінарна команда.

PSYCHOSOCIAL REHABILITATION OF COMBATANTS AND WAR VICTIMS: THE ROLE OF THE NURSE IN A MULTIDISCIPLINARY TEAM

O. S. Dovgopolyi, O. A. Prokopovych, D. M. Prokopovych

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Introduction. Psychosocial rehabilitation is an important element of the recovery of military personnel affected by military operations, adaptation, and return to normal life for veterans and The provision of

psychological and social assistance in Ukraine is regulated at the state level but does not meet the growing needs in the context of the ongoing war. Therefore, an important task is to involve nurses in multidisciplinary teams and expand their powers to improve the quality of the rehabilitation process.

The aim of the study – to analyze the literature on the functions of a nurse/nurse's assistant in a multidisciplinary team for the rehabilitation of combatants in Europe and the United States. To determine the role of the nurse/nurse's assistant in the psychosocial rehabilitation of military personnel at the inpatient stage, to propose ways to solve them.

The main part. The study included 45 male servicemen, aged 18 to 53 years, with an average age of (32.5±0.3) years, undergoing rehabilitation treatment for injuries of varying severity at the MCCC "MLSHD" and formed Group I. An online survey of the respondents of the 1st research group was conducted on the Google Forms platform using a questionnaire that we specially developed (contains 12 questions, which were used to assess the quality of the provision of medical and rehabilitation services in the medical institution, the attitude of the staff of the departments to the patients, the role of the nurse in improving their health). The second research group included 15 female nurses, aged 18 to 56 years, engaged in the treatment and rehabilitation of inpatients in this institution. An online survey was conducted using a specially designed questionnaire on the Google-Forms platform, which included 12 questions to find out their functions in the rehabilitation process, the main difficulties in working with military personnel and war victims, and the need to expand their powers and improve their skills as part of a multidisciplinary inpatient rehabilitation team. The Law of Ukraine "On Rehabilitation in the Healthcare Sector" provides for the participation of nurses/nursing assistants in rehabilitation teams and the provision of rehabilitation care independently by an individual rehabilitation plan, but nursing staff do not have specialized education in the provision of rehabilitation services and face difficulties in working with military personnel and war victims.

Conclusions. The results of the study indicate a significant role of the nurse as an independent member of a multidisciplinary team in the rehabilitation process of military personnel and victims of hostilities at the inpatient stage. The problematic issues are studied and practical recommendations are developed to improve the quality of medical and rehabilitation services at the inpatient stage of rehabilitation.

Key words: psychological rehabilitation; social rehabilitation; nurse; serviceman; individual rehabilitation program; multidisciplinary team.

Вступ. За умов війни, що триває, важливою складовою забезпечення обороноздатності держави є проведення реабілітації військовослужбовців, які зазнали ушкоджень різного ступеня.

Медсестра – важлива частина мультидисциплінарної команди, яка забезпечує комплексний догляд за пацієнтами. Вона проводить власне медсестринські маніпуляції, але також є координатором діяльності інших фахівців і виконує соціально-реабілітаційні функції. На етапі діагностики медсестра допомагає встановити діагноз, визначаючи причини і наслідки захворювання. Вона також допомагає розробляти план лікування та догляду за пацієнтами, розставляти пріоритети медичного обслуговування, організувати медсестринський процес, обговорювати реанімаційні заходи, можливі ускладнення і своєчасні корекційні засоби. На наступних етапах реабілітації займається лікувальною фізкультурою, проводить масаж, фізіотерапевтичні процедури тощо [1, 2].

Аналіз досвіду країн Європи та США свідчить про ефективність мультидисциплінарної команди, до складу якої входять лікар-реабітолог, фізіотерапевт, психолог і медсестра. Це дозволяє об'єднати зусилля і методики різних фахівців, які доповнюють один одного та прискорюють процес реабілітації [3].

Медсестра є ключовою самостійною одиницею у складі реабілітаційної команди, оскільки не тільки виконує призначення лікаря та фізіотерапевта, але й координує частину реабілітаційного процесу [4]. Вона відповідає за навчання пацієнтів і слідкує за їх фізичним та психологічним станом, проводить необхідні маніпуляції, своєчасно повідомляє інших учасників мультидисциплінарної команди про зміни в загальному стані, а також надає постійну фізичну та психологічну підтримку учасникам бойових дій чи постраждалим під час війни [5, 6].

Мета роботи – проаналізувати літературу щодо функцій медсестри/медбрата у складі мультидисциплінарної команди реабілітації учасників бойових дій у країнах Європи та США, визначити роль медсестри/медбрата у проведенні психосоціальної реабілітації військовослужбовців на стаціонарному етапі.

Основна частина. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: бібліосемантичний (вивчення фахової сучасної міжнародної літератури з досліджуваної проблеми), контент-аналіз, соціологічний (проведення анкетувань), медико-статистичний (статистичне спостереження (збір і реєстрація даних), групування зібраних даних (класифікація) та їх оцінка).

Дослідження проводили впродовж 2022–2023 рр. на базі КНП Кам'янської міської ради «Міська лікарня швидкої медичної допомоги». У дослідженні взяли участь 45 військовослужбовців чоловічої статі віком від 18 до 53 років (середній вік становив $32,5 \pm 0,3$) року, які перебували на відновному лікуванні з приводу поранень різного ступеня тяжкості на базі КНП Кам'янської міської ради «Міська лікарня швидкої медичної допомоги» і склали 1-шу групу. Проведено онлайн-опитування респондентів 1-ї досліджуваної групи на платформі Google Forms із використанням анкети, яку ми спеціально розробили (містила 12 запитань, за якими оцінювали якість надання медичних і реабілітаційних послуг у лікувальному закладі, ставлення персоналу відділень до пацієнтів, роль медсестри в покращенні стану їх здоров'я).

До 2-ї досліджуваної групи ввійшли 15 медсестер жіночої статі віком від 18 до 56 років, які в цьому закладі на стаціонарному етапі беруть участь у лікуванні й реабілітації військовослужбовців. Проведено їх онлайн-опитування на платформі Google Forms за допомогою спеціально розробленої анкети (містить 6 запитань, за якими з'ясували функції медсестри в реабілітаційному процесі, основні труднощі при роботі з військовослужбовцями і постраждалими під час війни, потреби розширення повноважень та підвищення кваліфікації у складі мультидисциплінарної команди реабілітації на стаціонарному етапі).

У результаті анкетування респондентів вдалося з'ясувати, що учасники бойових дій належать до особливої когорти пацієнтів, які потребують диференційованих підходів до реабілітації задля швидшого оздоровлення і відновлення нормальної життєдіяльності та повернення у стрій, що потребує розробки індивідуальної реабілітаційної програми.

За результатами оцінювання ефективності проведеного лікування від моменту надходження до шпиталю, повне одужання відмітили 57,9 % опитаних, покращення стану – 35,4 %, не відчували змін у стані здоров'я 6,7 % пацієнтів.

Як свідчать результати запропонованого опитування, 93,3 % військовослужбовців відзначили високий рівень професіоналізму персоналу відділення та співчуття з боку медсестер, 80 % відчували повну довіру до сестринського персоналу при здійсненні медичних втручань і взаєморозуміння, 9 % – часткову довіру і розуміння.

В анкеті 80 % медсестер відзначили, що під час навчання недостатньо приділялась увага вивченню особливостей роботи з військовослужбовцями, на основі чого ми можемо припустити, що це є однією з головних причин виникнення труднощів у роботі з даною категорією пацієнтів, 40 % респондентів відмітили, що необхідні спеціалізована підготовка кадрів та підвищення кваліфікації медперсоналу для роботи з військовослужбовцями і постраждалими під час війни, та висловили готовність навчатись проводити реабілітаційні заходи.

Серед проблем, що виникали під час спілкування з пораненими військовослужбовцями та особами з каліцтвами, вагоме місце посіли психологічна складова (про це повідомили 86,7 % опитаних) і недостатня моральна підготовка медичного персоналу та вигорання через надмірне навантаження на одного працівника (80 % респондентів). На думку 9 медсестер, на якість надання медичних та реабілітаційних послуг впливає кваліфікація персоналу відділення, ще 6 вважали, що навантаження на медсестру необхідно зменшити, оскільки морально-фізичне перевантаження сприяє емоційному вигоранню медсестер/медбратів. Про це свідчить той факт, що 30 % опитаних медсестер заявили про потребу морального відпочинку і психологічних тренінгів для підвищення стресостійкості.

Попри це 46,7 % опитаних намагаються підтримувати поранених військовослужбовців і постраждалих під час війни морально, крім того, що виконують свої функціональні обов'язки медсестри.

У Сполучених Штатах Америки реабілітацію почали використовувати ще в XIX ст., основним її принципом було залучення медсестер до проведення оцінювання пацієнтів та розробки індивідуального плану відновлення, максимальної підтримки самостійності пацієнтів.

Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» є основним документом, що регламентує участь медсестер/медбратів із реабілітації в роботі реабілітаційних команд. Він визначає склад мультидисциплінарної команди реабілітації в різних закладах охорони здоров'я, де залучені фахівці, які відповідають кваліфікаційним вимогам, встановленим законодавством. Передбачається, що фахівці з реабілітації можуть входити до складу реабілітаційних команд і надавати реабілітаційну допомогу самостійно відповідно до індивідуального реабілітаційного плану та в межах, встановлених законодавством [7].

На початковому стаціонарному етапі медсестра проводить більше часу з пацієнтом – учасником бойових дій, ніж лікар, та виконує лікарські призначення і реабілітаційні заходи згідно з індивідуальною реабілітаційною програмою, тим самим забезпечуючи медикаментозну реабілітацію та лікування основного захворювання.

Аналіз Типового положення про мультидисциплінарну реабілітаційну команду вказує на необхідність наявності медсестри з реабілітації в кожній команді незалежно від профілю пацієнта. У положенні перераховано обов'язки медсестри з реабілітації: проведення медсестринського догляду, забезпечення безпеки пересування, ведення документації і співпраця з мультидисциплінарною командою, спільне проведення огляду та оцінка стану хворого і ступеня порушення функцій, створення сприятливого середовища для пацієнта і задоволення його побутових потреб, спільне обговорення хворих не рідше одного разу на тиждень, спільне визначення цілей реабілітації та плану ведення хворого, включаючи самого пацієнта і поліклінічну службу та санаторії, як подальші етапи реабілітації.

REFERENCES

1. Kurylenko, T.S. (2021). Rol medychnoyi sestry v reabilitatsiyi uchashnykiv boyovykh diy [The role of a nurse in the rehabilitation of combatants]. *Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference "EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS"*. Barcelona [in Ukrainian].
2. Goray, O.V., & Kurylenko, T.S. (2020). Rol medychnoi sestry v reabilitatsii uchashnykiv boiovykh dii [The role of a nurse in the rehabilitation of combatants]. Aktualni pytannia pidhotovky ta naukovoi diialnosti mahistriv haluzi znan «Okhorona zdorovia» – Current issues of training and scientific activities of masters in the field of "Health Care": *Interuniversity scientific-practical conference with international participation*. Zhytomyr – Uzhhorod [in Ukrainian].
3. Granel, N., & Bernabeu-Tamayo, M.D. (2020). Mapping nursing practices in rehabilitation units in Spain and the United Kingdom: A multiple case study. *Nursing & health sciences*, 22(3), 521-528. DOI: 10.1111/nhs.12686.
4. Grygus, I.M., & Nahorna, O.B. (2022). *Osnovy fizychnoi terapii [Basics of physical therapy]*. Odesa: Oldi+ [in Ukrainian].

Отже, медсестри з реабілітації повинні не тільки володіти професійними навичками та вміннями, а й бути незалежними фахівцями як при складанні реабілітаційного плану медсестринського догляду, так і при реалізації заходів щодо оцінювання та попередження ускладнень. Для цього необхідно забезпечити можливість академічної підготовки та впровадити післядипломну підготовку для медсестер з реабілітації військовослужбовців. Крім того, медсестри можуть брати участь у розробці та впровадженні стратегій підвищення якості й ефективності реабілітаційних послуг. Навчання та підвищення кваліфікації медсестер з реабілітації сприятимуть покращенню якості надання реабілітаційних послуг.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про вагомий роль медсестри як самостійного члена мультидисциплінарної команди в реабілітації військовослужбовців і постраждалих від бойових дій на стаціонарному етапі. Вивчено проблемні питання і розроблено практичні рекомендації для покращення якості надання медичних та реабілітаційних послуг на стаціонарному етапі реабілітації.

5. Bryndikov, Y.L. (2018). *Reabilitatsiya viyskovosluzhbovtiv-uchashnykiv boyovykh diy u systemi sotsialnoho obsluhovuvannya v systemi sotsialnykh sluzhb: teoretyko-metodolohichni osnovy: monohr. [Rehabilitation of military personnel participating in combat actions in the system of social services in the system of social services: theoretical and methodological foundations: monograph]*. Polygraphist Publishing House. Khmelnytskyi [in Ukrainian].

6. Spivak, A.P., Streltsova, A.D., & Myroniuk, I.S. (2020). Multydystsyplinarna reabilitatsiina komanda v urhentsii khirurgii cherevnoi porozhnyny: rol medychnoi sestry statsionaru [Multidisciplinary rehabilitation team in emergency abdominal surgery: the role of the inpatient nurse]. *Ukraina. Zdorovia natsii – Ukraine. The health of the nation*, 4(62), 75-82 [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy Pro reabilitatsiiu vid 7 hrudnia 2022 r. № 1392-2022-p [Law of Ukraine On rehabilitation dated 07.12.2022 No. 1392-2022-r]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2022-p#Text> [in Ukrainian].

Отримано 01.02.2024